

İlişkisel Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları¹

Doç. Dr. Gökçen AYDIN

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Gaziantep / Türkiye, gokcen.aydin@hku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0781-7817

Arş. Gör. Esra EKER-DURMUŞ*

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Gaziantep / Türkiye, esra.eker@hku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9178-4696

Doç. Dr. Ufuk AKBAŞ

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme ABD, Gaziantep / Türkiye, ufuk.akbas@hku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6122-154X

Prof. Dr. Zeynep HATİPOĞLU-SÜMER

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Ankara / Türkiye, zeynep@metu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9163-2622

Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Gaziantep / Türkiye, yasar.ozbay@hku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9355-8238

Doç. Dr. Cemre ERTEN-TATLI

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Gaziantep / Türkiye, cemre.tatli@hku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1838-2540

Doç. Dr. Nazlı Büşra AKÇABOZAN-KAYABOL

Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, İstanbul / Türkiye, busra.akcabozan@es.bau.edu.tr, 0000-0002-6350-8237

Doç. Dr. Nurten KARACAN-ÖZDEMİR

Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Ankara / Türkiye, nurtenkaracan@hacettepe.edu.tr, 0000-0002-2909-6857

Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÇAĞ

Başkent Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Ankara / Türkiye, pınarcag@baskent.edu.tr, 0000-0001-5235-9558

¹ Bu araştırma, "TÜBİTAK 1003-Öncelikli Alanlar Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı" ile desteklenen "Evlî Bireylerin Evliliklerinin Güçlendirilmesine Yönelik Bir Mobil Uygulama Geliştirilmesi" başlıklı 218K468 kodlu ana proje ve 218K572 kodlu alt proje kapsamında geliştirilmiştir.

* Sorumlu Yazar. Tel: +90 536 671 68 00 | Araştırma Makalesi

Makale Tarih Bilgisi. Gönderim: 22.07.2022, Kabul: 26.07.2023, Erken Görünüm: Eylül, 2024, Basım: Aralık, 2024

Öz

Bu çalışmanın amacı W. Glasser'ın Seçim Teorisi temelinde evli bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirmektir. Çalışma grubu, 269 evli bireyden oluşmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek amacıyla Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) kullanılmıştır. Ölçüt bağıntılı geçerliğe ilişkin incelemeler Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği'nin pozitif duygu alt boyutu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği 50 kişi üzerinde iki hafta ara ile yapılan test-tekrar test güvenilirliği ile hesaplanmıştır. Analiz sonuçları Seçim Teorisi'nde açıklanan boyutlardan sevmeye ve ait olma, güç, özgürlük ve eğlence boyutlarının her birinde dörder madde olmak üzere toplam 16 maddeden oluşan dört faktörlü bir yapıyı doğrulamaktadır. Ölçeğin pozitif duygu alt ölçeği ile anlamlı ve pozitif yönde ilişkilere sahip olduğu görülmüştür. Test-tekrar test güvenilirliği sonuçları ise sevmeye ve ait olma boyutu için .93, güç için .94, özgürlük için .91 ve eğlence için .90 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçlar, İlişkisel Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği'nin evli bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarını değerlendirebilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Seçim teorisi; Temel psikolojik ihtiyaçlar; İlişkisel ihtiyaçlar; Geçerlik; Güvenirlik.

Development of Relational Basic Psychological Needs Scale: Validity and Reliability Studies

Abstract

This study aimed to develop a scale to determine the basic psychological needs of married people based on W. Glasser's Choice Theory. The sample comprised 269 married individuals. Confirmatory Factor Analysis (CFA) was used to examine the construct validity of the scale. The positive affect sub-dimension of the Positive and Negative Affect Scale was used to examine the criterion-related validity. For the reliability analysis of the scale, test-retest reliability was calculated on 49 individuals with an interval of two weeks. As a result of the construct validity analysis of the scale, a four-factor structure, namely love and belonging, power, freedom and fun, consisting of 16 items in total (four items each), was obtained as explained in Glasser's Choice Theory. It was observed that the scale had significant relations with the positive affect subscale. Test-retest reliability results were found to be .93 for the love and belonging subscale, .94 for the power subscale, .91 for the freedom subscale, and .90 for the fun subscale. The findings of this study show that the Relational Basic Psychological Needs Scale is a valid and reliable measurement tool that can evaluate the basic psychological needs of married individuals.

Keywords: Choice theory; Basic psychological needs; Relational needs; Validity; Reliability.

Extended Summary

Purpose

Basic needs are the fundamental motivation of human development and fulfilment of these needs is an important indicator of well-being. Glasser's Choice Theory explains that humans are motivated by pleasure when they satisfy basic psychological needs (survival, love and belonging, fun, freedom, and power). Fulfillment of these needs requires being in a relationship with other people. For example, love and belonging needs can be met in a healthy way within a satisfied marital relationship. Married individuals want to satisfy some other psychological needs -freedom, fun and power needs-with their partners. It is important to measure the satisfaction of basic psychological needs in marriage to explain couple dynamics in the field of marriage and family counseling. However, there is no measurement tool that measures these basic psychological needs of married individuals based on Choice Theory. This study aims to develop a valid and reliable measurement tool to determine the basic psychological needs of married people within the Turkish sample.

Method

The study group included a total of 269 married individuals (199 female and 70 male) living in different provinces of Turkey. The age ranged from 22 to 70 with a mean of 35.07, length of marriage ranged from 1 to 20 with a mean of 10.66.

The scale development process started with defining the structure and empirical domains of the construct. Firstly, a literature review related to choice theory and family relations was investigated to determine the structure of the scale. Then, some questions were prepared based on this literature review. To integrate the literature and culture, face-to-face interviews were conducted with married individuals to define the structure of the psychological needs in marriage. After this process, an item pool that reflected each basic need was generated and a total of 44 items were formed. The opinions of six experts working in the field of psychological counseling and guidance and Turkish language and literature were gathered. Based on the expert opinions, some items were edited for clear understanding, better comprehension, and representation, and the final draft version of the scale was applied to married individuals.

Confirmatory factor analysis (CFA) was used to determine the factor structure of the scale. The Positive Affect subscale of the Positive and

Negative Affect Scale was used to determine the construct validity.

Results

The results of the confirmatory factor analysis showed that the four-factor structure -love and belonging, power, freedom, and fun- was confirmed based on Choice Theory. The factor loadings of the items ranged from .52 to .93 and item-total correlations ranged from .45 to .82. The Cronbach's Alpha coefficients calculated for each factor varied between .80 and .88 and this indicated that the internal consistency of the items is high.

Test-retest reliability of the scale was calculated on 49 married individuals with an interval of two weeks and it was .93 for love and belonging; .94 for power; .91 for freedom and .90 for fun. Finally, the results showed that the love and belonging and positive affect sub-scale of the Positive and Negative Affect Scale was significantly correlated ($r=.52$), power and positive affect sub-scale of the Positive and Negative Affect Scale was significantly correlated ($r=.45$), freedom and positive affect sub-scale of Positive and Negative Affect Scale was significantly correlated ($r=.39$) and fun and positive affect sub-scale of Positive and Negative Affect Scale was significantly correlated ($r=.41$).

Discussion and Conclusion

One of the ways to strengthen marital relations in the face of increasing divorce rates is to increase marriage satisfaction. Meeting the basic psychological needs in marriage is an important variable that can increase the satisfaction of the spouses in the relationship. For this reason, measurement tools are needed to measure the extent to which basic psychological needs are met in marriage. The results of this scale development process showed that the relational basic psychological need scale is a valid and reliable measurement tool.

Giriş

İnsan davranışlarının temel güdüleyicisi olarak tanımlanan ihtiyaçlar, bireylerin hayatını sürdürebilmesi, büyüme ve gelişmenin sağlanması, iyi oluş halinin artırılması için ortaya çıkan istek ve arzuların oluşmaktadır (Maslow, 1987). Bu ihtiyaçlar farklı kuramsal yapılar altında açıklanmaktadır (Adler, 1956; Deci ve Ryan, 2001; Glasser, 1998; Maslow, 1987; Murray, 1938). İnsan davranışlarının temel güdüleyicisi olarak temel psikolojik ihtiyaçlara vurgu yapan başlıca kuramlardan biri W. Glasser'ın Seçim Teorisi'dir (Glasser, 1998). Seçim Teorisi, insanların genetik yapılarında kodlanmış olan beş

temel ihtiyaç -hayatta kalma, sevme ve ait olma, güç, özgürlük ve eğlence- ile dünyaya geldiklerini, evrensel yapıdaki bu beş temel ihtiyaçtan en az bir tanesinin karşılanmasına yönelik bir çaba içerisinde belirli davranışlarda bulduklarını belirtmektedir. Glasser'a (2003) göre, temel psikolojik ihtiyaçların giderilmesi genel olarak ilişki uyumunun yanı sıra, ilişkilerde bireylerin birbirini anlaması ve ilişkilerin uzun süreli doyum sağlaması için de gereklidir.

Seçim Teorisi çerçevesinde tanımlanan beş ihtiyaçtan birincisi hayatta kalma ihtiyacıdır. Hayatta kalmaya yönelik ihtiyaçlar yeme, içme, barınma, cinsellik gibi fizyolojik ihtiyaçları içermektedir (Wubbolding, 2011). Ancak insan hayatı kendi biyolojik ihtiyaçlarını karşılamadan ötesinde çok daha karmaşıktır, çünkü bu fizyolojik ihtiyaçların karşılanması diğer ihtiyaçların karşılanması için bir motivasyon oluşturmaktadır. Wubbolding (2011) 21. yüzyıl hayatta kalma becerilerinin sosyal etkileşim, mücadele ve etkili seçimler yapabilmeyi içerdiğini belirtmektedir.

Adler'in (1956) davranışın temel motivasyonu olarak ait hissetme ve sosyal ilgi geliştirilmesinin önemine vurgusuna benzer şekilde, W. Glasser (Seçim Teorisi) en önemli psikolojik ihtiyacın sevme ve ait olma ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Bu ihtiyaç, bireyin kendisinin ve çevresindeki diğer insanların değerli ve sevilbilir olduğunu hissetmesi ile ilişkilidir. Birey, kendisini değerli hissedeceği sosyal ilişkiler ile bu ihtiyacını karşılamaya çalışır (Glasser, 1998). Bütün yakın ilişkilerin geliştirilmesinde öncelikle ait olma ihtiyacını doyurma amacı bulunduğu söylenebilir. Birey, diğer bireylerle ilişkiler kurarak kendi benliğini ve kimliğini inşa etmektedir (Galliher, Welsh, Rotosky ve Kawaguchi, 1998). Sevme ve ait olma ihtiyacı iyi bir evlilik ilişkisi aracılığıyla ve gönüllü bir katılım içerisinde gerçekleşmektedir (Glasser ve Glasser, 2010). Evlilik ilişkisi gibi yakın ilişki türlerinde Seçim Teorisi'nin temel özelliklerinden biri olan dışsal kontrol odağı kavramını göz önünde bulundurarak eşlerin birbirlerini sevmeleri konusunda zorlayıcı bir gücün işlevsel olmadığı belirtilmektedir. Sevgi ve ait olma ihtiyacı, partnerler arasındaki cinsiyet farklılıklarından, evlilik türünden ve evlilik süresi gibi değişkenlerden etkilenmektedir. Örneğin, aşk evliliği yapan ve görücü usulü ile evlenen çiftlerin ilişki doyumlarının incelendiği bir çalışmada âşık olarak evlenen çiftlerin ilişki doyumlarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Duggi ve Kamble, 2015). Buradan hareketle, evlilik ilişkisinin kalitesinin, sevme ve ait olma ihtiyacının karşılanma düzeyi ile yakından ilişkili olduğu ve bu ihtiyacın yeterince doyurulmamasının boşanma ile sonuçlanabilecek durumları ortaya

çıkartabileceği söylenebilir (Crabtree, Harris, Bell ve Allen, 2018; Glasser, 2013).

Güç ihtiyacı, statü, tanınma, saygınlık, bilgi ve becerilere sahip olmak, yetkinlik, değerli olma gibi değişkenler ile açıklanmaktadır. İlişkilerde saygı kazanmak, güçlü hissetmek adına ihtiyaç duyulan şeylerden biri partner tarafından dinlenilme ihtiyacıdır. İlişkilerde bu ihtiyaç karşılanmadığında çiftlerin güç mücadelesi ve sonuçta çatışma yaşamaları kaçınılmazdır. Güç ihtiyacının karşılıklı olarak dengede tutulabildiği ve karşılandığı ilişkiler daha doyum verici ilişkiler olarak tanımlanmaktadır (Glasser, 1998; Glasser ve Glasser, 2010; Jones, 2001). Glasser (1998) aynı zamanda partnerlerin iyi birer arkadaş olarak birbirlerini dinlemelerine ve birbirlerine ilgi göstermelerine dayalı eşit bir güç ilişkisi içerisinde sağlıklı bir ilişki yürütülebileceğini vurgulamaktadır. Partnerlerden biri ya da her ikisi ihtiyaç duyduklarından daha az güce sahip olduklarına inandıkları zaman partnerleri tarafından yeterince sevilmediklerine yönelik bir algı geliştirebilmektedirler. Kadınların erkeklerden daha fazla gelir elde ettiği evlilik ilişkilerinde erkeklerin geleneksel baskın rollerini devam ettirmeye yönelik bir çaba içerisinde olduğu (Tichenor, 2005), sosyoekonomik durum ve cinsiyet rollerine ilişkin kültürel algılar gibi faktörlerin evlilikte güç dengesini etkilediğini belirten çalışmalar (Xu ve Lai, 2002) bulunmaktadır.

Temel ihtiyaçlardan bir diğeri ise özgürlük ihtiyacıdır. Özgürlük ihtiyacı, bireyin seçim yapabilme gücünü kendi özgünlüğü çerçevesinde gerçekleştirebilmesi ile ilişkilidir (Glasser ve Glasser, 2010). Bütün sosyal ilişkilerde olduğu gibi, evlilik ilişkisi de doğası gereği, partnerlerin kişisel özgürlüklerinin sınırlandığı, kontrol kaybının yaşandığı bir ilişki türüdür. Özgürlük ihtiyacı partnerlerin birbirleri ile müzakere ederek karar kıldıkları ortak bir özgürlük sınırı içerisinde tatmin edici olamaz ise bu durumun partnerler açısından mutsuzluk getirmesi beklenmektedir (Glasser ve Glasser, 2010). Diğer psikolojik ihtiyaçların aksine özgürlük ihtiyacı konusunda partnerlerin birbirleri ile uzlaşması çoğu zaman zorlayıcı olabilmektedir. Sevme ve ait olma ihtiyacının karşılandığı çiftlerde partnerlerin ihtiyaç duydukları özgürlük alanına daha kolay eriştikleri ve ilişki içerisinde daha güvende hissettikleri belirtilmektedir (Glasser ve Glasser, 2010).

Son olarak, eğlence ihtiyacı bireyin belirli aktiviteler ve etkileşimler yolu ile elde ettiği diğer bir önemli ihtiyaçtır. Gülme veya tebessüm üreten çoğu duygu, düşünce veya eylem, oyun, mizah, eğlence, şaşırma (sürpriz)

duygusu gibi etkenler insanın eğlenme ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Örneğin, maddi durum, cinsellik gibi faktörlerin aksine partnerler yalnızca evliliklerinin ilk dönemlerinde ya da evlilik öncesi dönemde birlikte yaptıkları aktivitelerle bile bu ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Aynı zamanda eş seçim kriterleri arasında eğlence ihtiyacının da önemli bir kriter olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Chick, Yarnal ve Purrington, 2012). Glasser (1998), evlilik ilişkisinde karşılanması en kolay psikolojik ihtiyacın eğlence ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Partnerlerin yapmaktan zevk aldıkları aktiviteleri ya da bu aktivitelerin bir kısmını eşleri ile paylaşmaları, evliliklerinde eğlence ihtiyacının karşılanması için önemli görülmektedir (Glasser ve Glasser, 2010). Eğlenceli olarak tanımlanan kişiler yakın ilişkilerinde partnerlerini daha mutlu edebilmekte ve partnerlerinin ilişkiden aldıkları doyumunu artırabilmektedirler (Proyer, 2014).

Bütün bu psikolojik ihtiyaçların birtakım ortak özellikleri vardır. İhtiyaçlar genel, evrensel, düzeyi kişiden kişiye değişebilen, bir ihtiyacın karşılanması başka bir ihtiyaca da hizmet edebilen etkileşimsel bir yapıya sahiptirler. İhtiyaçlar, bireyin doğumuyla birlikte ebeveynleri tarafından karşılanmaya başlayarak gelişim süreci boyunca kurulan diğer kişilerarası ilişkiler aracılığıyla karşılanmaya devam etmektedir (Ryan ve Frederick, 1997). Özellikle de bireylerin yakın ilişkileri, sosyal ve duygusal ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Connolly ve Goldberg, 1999). Bu bağlamda evlilik ilişkisi, temel psikolojik ihtiyaçların karşılanma düzeyinde kritik öneme sahiptir. Eşlerinin ihtiyaçlarına karşı duyarlı olan bireylerin evliliklerinde birbirlerinin temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılama düzeylerinin daha fazla olduğu ve evliliklerinden daha fazla doyum aldıkları bilinmektedir (La Guardia, Ryan, Couchman ve Deci, 2000). Ayrıca temel psikolojik ihtiyaçların karşılanma düzeyi arttıkça eş tükenmişliğinin azaldığı belirtilmektedir (Candemir-Karaburç ve Tunç, 2020).

Romantik ilişkilerde temel psikolojik ihtiyaçların doyumunu konu alan araştırmaları özetleyen bir derleme çalışmasına göre, insanların romantik ilişkilerinde temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılama düzeyi arttıkça ilişkilerinden doyum alma düzeylerinin de arttığı ve ilişkilerine daha bağlı kaldıkları belirtilmektedir (La Guardia ve Patrick, 2008). Ayrıca Patrick, Knee, Canevello ve Lansbury (2007) tarafından yapılan bir çalışmada, romantik ilişkilerde temel psikolojik ihtiyaçları karşılanan bireylerin özsaygılarının daha yüksek, çiftlerin daha zinde, daha pozitif duygulanıma sahip ve bununla orantılı bir şekilde

bütün yaşantılarında daha az negatif duygulanıma sahip oldukları saptanmıştır. Bir diğer araştırmada ise, yeni evli bireyler yakınlık, sevme/sevilme, ait olma, destek, güven ve sosyal onay ihtiyaçlarını evlenerek karşıladıklarını belirtmişlerdir (Terzi-İlhan ve Işık, 2019).

İlgili alanyazın incelendiğinde, temel psikolojik ihtiyaçların ölçülmesine yönelik ağırlıklı olarak Öz Belirleme Kuramı olmak üzere farklı kuramlar temelinde ölçme araçlarının geliştirildiği ya da farklı kültürlerle uyarlandığı görülmektedir. Deci ve Ryan (1991) tarafından geliştirilen, Türkçeye uyarlama çalışması Bacanlı ve Cihangir-Çankaya (2003) tarafından yapılan İhtiyaç Doyumu Ölçeği, Öz-Belirleme kuramında yer alan özerklik, yeterlik, ilişkili olma alt boyutları altında toplam 21 maddeden oluşan bir ölçme aracıdır. Aynı ölçek daha sonra Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği olarak Kesici, Üre, Bozgeyikli ve Sümbül (2003) tarafından da Türkçeye uyarlanmıştır. Ayrıca Jenkins-Guarnieri, Vaughan ve Wright (2015) tarafından geliştirilen, Şimşir, Arslan ve Dilmaç (2020) tarafından Türk kültürüne uyarlama çalışması yapılan Üniversite Öğrencilerinin Temel İhtiyaçlarının Doyumu Ölçeği üniversite öğrencilerinin temel psikolojik ihtiyaçlarını tespit etmek amacıyla geliştirilmiştir. Öz Belirleme Kuramı temelinde (Deci ve Ryan, 2000) geliştirilen ölçek, orijinal formunda olduğu gibi Türk kültüründe de 13 madde ve özerklik, yeterlik ve ilişkili olma boyutlarında üç faktörlü bir yapı sergilemektedir. Ayrıca, Öz Belirleme Kuramı temelinde ergenlerin temel psikolojik ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik olarak, Tian, Han ve Huebner (2014) tarafından geliştirilen ‘Ergen Öğrencilerin Okuldaki Temel Psikolojik İhtiyaçları ölçeğinin Türkçeye uyarlanma çalışması Özen (2016) tarafından yapılmış, ölçeğin Türkçe versiyonu için 15 madde ve üç alt boyuttan oluşan yeni bir yapı elde edilmiştir. Bir diğer ölçme aracı ise, Heckert ve arkadaşları (2000) tarafından başarı, yakınlık, özerklik ve başatlık psikolojik ihtiyaçlarını içeren 20 maddeden oluşan ‘Yeni Psikolojik İhtiyaçları Değerlendirme ölçeğidir (Needs Assessment Questionnaire; NAQ). Kesici (2008) tarafından Türk kültürüne uyarlama çalışması üniversite öğrencileriyle yapılmıştır.

Ayrıca uluslararası alanyazında Öz Belirleme Kuramı çerçevesinde temel ihtiyaçların belirlenmesinde kullanılan, ancak Türk kültürüne uyarlanmamış bazı ölçme araçları da vardır. Örneğin, Sheldon ve Schuler (2011) tarafından Öz Belirleme Kuramı temelinde gerçekleştirilen ‘Temel İhtiyaç Doyumu Ölçeği (Basic Need Satisfaction Scale) yeterlik, özerklik ve ilişkili olma boyutlarının her birinde üçer maddeden oluşan toplam dokuz maddelik bir ölçme

aracıdır. Ölçek genel anlamda temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilme düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Gagné (2003) tarafından geliştirilen ‘Genel İhtiyaç Doyumu Ölçeği (General Need Satisfaction Scale)’ 21 madde ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Öz Belirleme kuramı temelinde geliştirilen bu ölçek yeterlik, özerklik ve ilişkili olma boyutlarından oluşmaktadır. Gagné (2003) tarafından geliştirilen genel ihtiyaç doyumu ölçeği, Sheldon ve Gunz (2009) tarafından revize edilmiş ve yeterlik, özerklik ve ilişkili olma boyutlarının her birinde altı maddeden oluşan toplam 18 maddelik yeni bir ölçme aracı elde edilmiştir.

Temel psikolojik ihtiyaçların yanı sıra, Erskine’nin (Erskin ve Trautmann, 1996) İlişkisel İhtiyaçlar Modeli temelinde geliştirdiği İlişkisel İhtiyaçlar Ölçeği (Žvelc, Jovanoska ve Žvelc, 2020) bulunmaktadır. Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Toksoy, Cerit, Aker ve Zvelc (2020) tarafından yapılan bu ölçek, 20 maddeden ve beş alt boyuttan (Güven İhtiyacı, Koruyan ve Güvenilir Olan Diğer Kişi Tarafından Kabul Edilme İhtiyacı, Diğer Kişi Üzerinde bir Etki Bırakma İhtiyacı, Kişisel Deneyimlerin Kabul Edilmesi İhtiyacı, Diğer Kişiyi İletişime Dahil Etme İhtiyacı) oluşmaktadır.

Öz Belirleme Kuramı ve Erskine’nin İlişkisel İhtiyaçlar Modeli dışında, Seçim Teorisi temelinde geliştirilmiş ölçme araçları da bulunmaktadır. Üniversite öğrencilerinde Seçim Teorisi temelinde hayatta kalma, sevgi ve ait olma, özgürlük, güç ve eğlence ihtiyaçlarının karşılanma düzeylerini belirlemek amacıyla Üniversite Öğrencileri Temel İhtiyaçlar Ölçeği (Türkdoğan ve Duru, 2012) geliştirilmiştir. Ölçek her bir ihtiyacın karşılanma düzeyine ilişkin bireyin algısını ölçmektedir. Yedi dereceli likert tipinde geliştirilmiş olan bu ölçeğin, temel psikometrik ihtiyaçların belirlenmesi amacıyla kullanılabilirliği söylenebilir. Benzer şekilde, Seçim Teorisi temelinde üniversite öğrencilerinin sevgi ve ait olma, güç, özgürlük ve eğlence ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik, dört faktörden ve beş dereceli likert tipi 25 maddeden oluşan Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği geliştirilmiştir (Eşici, 2014).

Yukarıda görüldüğü gibi, farklı kuramlar temelinde temel psikolojik ihtiyaçların belirlenmesine yönelik çeşitli ölçme araçları bulunmaktadır. Ancak bu ölçme araçlarının çoğunun Öz Belirleme Kuramı çerçevesinde genel psikolojik ihtiyaçları belirlemek ya da genellikle üniversite öğrencilerinin temel psikolojik ihtiyaçları ve bunların doyumunu belirlemek amacıyla geliştirildiği görülmektedir. Öte yandan, ilişkisel düzeyde temel psikolojik ihtiyaçların henüz yeterince çalışılmadığı, özellikle Seçim Teorisi kapsamında evli çiftlerin

evlilik ilişkilerindeki temel psikolojik ihtiyaçlarını ölçmeyi amaçlayan ölçme araçlarının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Seçim Teorisi bağlamında, ilişkisel temel psikolojik ihtiyaçların yapısı ve doğasını da kapsayacak şekilde temel ihtiyaçların ele alınması hem ilgili kurama katkı sağlayacak hem de ilişki araştırmalarında temel psikolojik ihtiyaçların daha fazla ele alınmasına olanak sağlayacaktır. Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı, Seçim Teorisi/Gerçeklik Terapisi ışığında, ilişkisel temel psikolojik ihtiyaçlardan sevmeye ve ait olma, güç, özgürlük ve eğlence boyutları temel alınarak İlişkisel Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği'nin (İTePİÖ) geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin belirlenmesidir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde uygun örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Uygun örnekleme yöntemi araştırmacının kolayca ulaşabileceği bir örneklemeden verilerin toplanması (Büyüköztürk, 2020); kartopu örnekleme ise ulaşılan bir katılımcının araştırmacıyı, araştırmaya katkı sağlayabileceğini düşündüğü diğer katılımcılara yönlendirmesi şeklinde ifade edilmektedir (Fraenkel ve ark., 2012). İTePİÖ'nün psikometrik özelliklerinin incelendiği bu araştırmanın çalışma grubunda toplam 368 kişiye ulaşılmıştır. Veri toplama süreci sonunda doğrulayıcı faktör analizi için Türkiye'de farklı illerde ikamet eden ve farklı meslek gruplarından 199'u (%74) kadın, 70'i (%26) erkek olmak üzere toplam 269 evli bireye ulaştırılmıştır. Katılımcıların yaşları 22 ile 70 (35.07 ± 8.94), evlilik süreleri 1 ile 48 (10.66 ± 9.90) yıl arasında değişmektedir. Katılımcılardan 61'i (%22.7) çocuk sahibi değil iken, 197 katılımcının (%73.2) 1-3; 11 katılımcının (%4.1) ise 4 ve daha fazla sayıda çocuğu bulunmaktadır. Ölçeğin test-tekrar-test güvenilirliği 36 kadın ve 13 erkek evli birey olmak üzere toplam 49 kişiden oluşan ayrı bir örneklem ile test edilmiştir. Bu örneklemdeki katılımcıların evlilik süreleri ortalama 8 yıldır ($SS=7.7$). Ölçeğin ölçüt geçerliği 42 kadın 8 erkek evli birey olmak üzere toplam 50 kişiden oluşan ayrı bir örneklem grubu ile test edilmiştir. Bu örneklemdeki katılımcıların evlilik süreleri ortalama sekiz yıldır ($SS=9$).

Tablo 1. Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler

Demografik Özellikler	X ± SS ya da % (n)
Yaş	35.07 (±8.94)
22-30	40.1 (108)
31-50	53.5 (144)
51-70	6.3 (17)
Cinsiyet	
Kadın	74 (199)
Erkek	26 (70)
Eğitim düzeyi	
İlkokul	6.3 (17)
Ortaokul	6.3 (17)
Lise	19.3 (52)
Lisans	49.4 (133)
Lisansüstü	18.6 (50)
Evlilik yılı	10.66 (±9.90)
İlk 2 yıl	20.8 (56)
3-10 yıl	43.1 (116)
11-20 yıl	16.7 (45)
21-48 yıl	19.3 (52)

Ölçme Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Bu çalışma kapsamında araştırmacılar tarafından geliştirilen formda katılımcılardan cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek, evlilik yılı ve yaşadıkları şehir gibi demografik bilgilere yanıt vermeleri istenmiştir. Ek olarak, bu araştırma kapsamında geliştirilen İTePİÖ'nün geçerliğine ilişkin bilgi sağlaması açısından "Evliliğinizden ne kadar memnunsunuz?" (1=Hiç memnun değilim, 10=Çok memnunum) sorusuna yer verilmiştir.

İlişkisel Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği

Araştırmada geliştirilmesi hedeflenen İlişkisel Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği için Seçim Teorisi, evlilikte psikolojik ihtiyaçlar alanyazını temelinde maddeler yazılmıştır. Bireylerin evliliklerinde ihtiyaç duydukları temel alanların neler olduğu, sevgi ve ait olma, eğlence, özgürlük ve güç ihtiyaçlarının nasıl karşılandığı ve bu ihtiyaçların evlilikteki önemini belirlemeye yönelik hazırlanan bu maddelerin anlaşılabilirliğini test etmek amacı ile evli ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan altı kişi ile yüz yüze görüşmeler (cognitive interview) gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bu sonuçlardan yararlanılarak, 44 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur. Maddelerin uygunluk ve dil bakımından değerlendirilmesi amacıyla rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanından bir profesör, iki doçent ve üç doktor öğretim üyesi ile ölçme ve değerlendirme alanından bir doçentin görüşüne başvurulmuştur. Her

uzmandan alınan geri bildirimler doğrultusunda düzeltilmesi gereken ifadeler düzenlendikten sonra form uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ölçek yedi dereceli likert tipinde (1=Hiç uygun değil, 7=Tamamen uygun) tepki seçeneklerine sahiptir. Ölçekten alınabilecek puanlar 16-112 arasında değişmektedir. Ölçeğin alt boyutlarından alınan yüksek puanlar, bireylerin evlilikte temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanma düzeyinin yüksek olduğunu, alt boyutlardan alınan düşük puanlar ise evlilikte temel psikolojik ihtiyaçların karşılanma düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

Bu ölçme aracı geliştirilirken hayatta kalma boyutu kapsam dışında bırakılmıştır. Hayatta kalma ihtiyacının diğer temel ihtiyaçlardan, yapısı ve doğası gereği farklı olduğu belirtilmektedir. Çünkü yiyecek, barınma ve güvenlik gibi unsurları kapsayan ihtiyaçların karşılanma düzeyinin belirlenmesi, diğer psikolojik içerikli ihtiyaçlardan farklıdır. Bunun yanı sıra, hayatta kalma ihtiyacının ilişkisel boyutu da sınırlılığa yol açmaktadır. İçeriğinin psikolojik olmasından çok, bu ihtiyacın karşılanıp karşılanmamasının psikolojik sonuçları açısından temel ihtiyaçlar kapsamında ele alınmış, dolayısıyla hayatta kalma ihtiyacı genel olarak ilişkisel temel psikolojik ihtiyaç olma niteliğinin farklılığı gereği ölçme kapsamı dışında tutulmuştur.

Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği

Watson, Clark ve Tellegen (1988) tarafından bireylerin olumlu ve olumsuz duygulanım durumlarını ölçmek amacıyla geliştirilen Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (Positive and Negative Affect Scale; PANAS), beş dereceli likert tipinde (1=Hiç, 5=Tamamen) 10 olumlu, 10 olumsuz olmak üzere 20 sıfat içermektedir. Ölçek, pozitif ve negatif duygular olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Pozitif duygular alt boyutundan alınan yüksek puanlar olumlu duyguların, negatif duygular alt boyutundan alınan yüksek puanlar ise olumsuz duyguların yüksek olduğunu göstermektedir. Gençöz (2000) tarafından Türk kültürüne uyarlanan ölçeğin pozitif duygu alt boyutu için Cronbach Alfa değeri .86, negatif duygu alt boyutu için .83'tür. Bu çalışmada ölçüt geçerliği için yalnızca pozitif duygu alt boyutu kullanılmıştır. Pozitif duygu boyutunun bu çalışmada hesaplanan Cronbach Alfa değeri .81'dir.

Süreç

Araştırma için öncelikle bir vakıf üniversitesinin Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu'ndan izin alınmıştır (28.09.2018/14). Araştırmada kullanılacak ölçme araçları çevrimiçi ortama aktarılmış ve veriler Google formlar aracılığı ile çevrimiçi ortamda toplanmıştır. Çevrim içi form katılımcılara

gönderilmeden önce beş gönüllü katılımcı ile paylaşarak, formların düzeni, anlaşılabilirliği, ifadelerin doğruluğu ve linkin doğru bir şekilde çalışıp çalışmadığı gibi noktalar test edilmiştir. Veri toplama formunun ilk merhalesinde katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış ve gönüllü katılım ile araştırmaya katıldıklarını belirten bir ifade için “Evet” ya da “Hayır” seçeneğini işaretlemeleri istenmiştir. “Evet” seçeneğini işaretleyen katılımcılar araştırma sorularına yönlendirilmiştir. Google formun erişim linki, proje ekibinin ve bursiyerlerin kişisel bağlantıları ve çeşitli sosyal medya platformları aracılığıyla katılımcılarla paylaşılmıştır.

Veri Analizi

İTePİÖ'nün psikometrik özellikleri analiz edilmeden önce, elde edilen veriler üzerinde ön incelemeler gerçekleştirilmiştir. Veri setinde, maddeleri gelişigüzel cevaplayan veya bütün maddelere aynı cevabı veren kişinin bulunmadığı görülmüştür. Uygulanan çevrimiçi formda bütün maddelerin cevaplanması zorunlu olduğundan, madde düzeyinde kayıp veri bulunmamaktadır.

İTePİÖ'nün, daha önce bahsedildiği şekliyle öngörülen dört faktörüne ait toplam puanları standart z puanına dönüştürülmüş ve standart z puanı [-3, +3] aralığı dışında kalan yedi ve Mahalanobis uzaklıkları manidar olan ($p < .01$) beş katılımcı tespit edilmiştir. Bu kişilerin önemli sapma gösterdiği kabul edilmiş ve ilgili satırların veri setinden çıkarılmasına karar verilmiştir. İlerleyen analizler, 258 kişi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Açıklayıcı faktör analizinde, analiz sonunda belli bir faktör altında toplanan göstergelerin, kuramsal yapının göstergeleri olup olmadığına ilişkin sorgulama yapılırken, doğrulayıcı faktör analizinde kuramsal bir yapı doğrultusunda geliştirilen ölçme aracından elde edilen verilere dayanarak, söz konusu yapının doğrulanıp doğrulanmadığı test edilmeye çalışılır (Çokluk ve ark., 2021; Green ve ark., 1997). Bu bağlamda, daha önce bahsedilen boyutlar dikkate alınarak geliştirilen İTePİÖ'nün yapı geçerliği doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Büyüköztürk (2022) açıklayıcı faktör analizinde, değişkenler arasındaki ilişkilerden hareketle faktör bulmaya yönelik bir işlemin söz konusu olduğunu; doğrulayıcı faktör analizinde (DFA) ise değişkenler arasındaki ilişkiye dair daha önceden saptanan bir hipotezin ya da kuramın test edildiğini belirtmektedir. Bu çalışmada geliştirilen İTePİÖ için de daha önce açıklandığı üzere, ölçeğin kaç faktörden oluştuğuna ve maddelerin hangi faktörler altında yer aldığına yönelik bir model söz konusu olduğundan yapı geçerliğine yönelik temel incelemeler DFA ile gerçekleştirilmiştir. İTePİÖ'nün ölçüt

geçerliliği için PANAS ölçeğinin pozitif duygu alt boyutundan alınan puanlar kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda yer verilen ve evlilikten duyulan memnuniyetin belirtildiği sorudan alınan puanlar ile İTePİÖ faktör puanları arasındaki ilişki, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı (r) ile incelenmiştir. İTePİÖ'nün kararlılığı, iki hafta arayla gerçekleştirilen puanlar arasındaki ilişkinin incelenmesiyle; iç tutarlılığı ise Cronbach Alfa katsayısı ile incelenmiştir.

İTePİÖ puanlarının, çocuk sahibi olma durumuna göre manidar fark gösterip göstermediği ilişkisiz örneklem için t testi ile; evlilik süresi ile ilişkisi ise parametrik korelasyon katsayısı varsayımları karşılanmadığı için Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı (ρ) ile incelenmiştir.

Bulgular

Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Alanyazın dikkate alınarak Seçim Teorisi bakış açısına dayalı olarak geliştirilen İTePİÖ'nün “sevme ve ait olma” (Örnek madde: *Eşimle aramızda güçlü bir bağ vardır.*), “güç” (Örnek madde: *Eşimin destekleyici davranışları beni güçlendirir.*), “eğlence” (Örnek madde: *Eşimle birlikte yaptığımız etkinliklerden keyif alırım.*) ve “özgürlük” (Örnek madde: *Eşimden bağımsız, kendime ait bir sosyal çevrem var.*) şeklinde dört faktörden oluşan bir yapı sergilemesi beklenmektedir. Çokluk ve arkadaşları (2021), ölçek geliştirme sürecinde araştırmacıların elinde kavramsal bir dayanak olduğu durumlarda, yapı geçerliğinin doğrulayıcı faktör analizi ile incelenebileceğini ifade etmektedir. Alternatif modeller stratejisinin (Şimşek, 2007) izlendiği doğrulayıcı faktör analizlerinde sırasıyla, bütün maddelerin aynı faktör altında yer aldığı bir faktörlü model, maddelerin rastgele dört faktöre ayrıldığı dört faktörlü model ve temel ihtiyaçlar dikkate alınarak öngörülen model olmak üzere, üç farklı analiz gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen uyum indeksleri, Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Alternatif Modeller Uyum İndeksleri

İndeks	Model 1 Bir Faktör	Model 2 Dört Faktör (Rastgele)	Model 3 Dört Faktör (Önerilen)
χ^2 / sd	3.08	2.65	2.305
GFI	.92	.93	.94
CFI	.82	.87	.90
RMSEA [%90 GA]	.09 [.08; .10]	.08 [.07; .09]	.07 [.06; .08]

Tablo 2’de sadece Model 3 için elde edilen değerlerin alanyazında önerilen değerleri sağladığı; Model 1 ve Model 2 için elde edilen CFI ve RMSEA

değerlerinin kabul sınırlarının dışında kaldığı görülmektedir (Kline, 2005; Tabachnick ve Fidell, 2001). Bu bulgulara dayanarak, İTePİÖ'nün dört faktörlü bir yapıyı ortaya koyduğu kabul edilmiştir. Model 3'te test edilen dört faktör altında yer alan 16 maddeye ait faktör yükleri, madde-toplam korelasyonları ve Cronbach Alfa katsayıları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. İTePİÖ Faktör Yükleri, Madde-Toplam Korelasyonları ve Cronbach Alfa Katsayıları

Faktörler	Madde	λ^{Φ}	Madde-faktör korelasyonu	α
Sevme ve Ait Olma	Madde 1	.73	.56	.83
	Madde 5	.88	.73	
	Madde 9	.90	.69	
	Madde 13	.92	.79	
Güç	Madde 2	.91	.73	.87
	Madde 6	.93	.78	
	Madde 10	.91	.82	
	Madde 14	.82	.62	
Eğlence	Madde 3	.78	.65	.88
	Madde 7	.85	.69	
	Madde 11	.93	.81	
	Madde 15	.92	.80	
Özgürlük	Madde 4	.52	.45	.80
	Madde 8	.79	.70	
	Madde 12	.78	.64	
	Madde 16	.74	.65	

^ΦStandart katsayılar

Tablo 3'te görüldüğü üzere, İTePİÖ'yü oluşturan maddelerin faktör yükleri .52-.93; madde toplam korelasyonları ise .45- .82 arasında değişmektedir. Her bir faktör için hesaplanan Cronbach Alfa katsayılarının .80 ile .88 arasında değişmesi maddelerin iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir. İTePİÖ faktörleri ile ilişkiden duyulan memnuniyet düzeyi arasındaki korelasyon katsayıları sevme ve ait olma için $r=.75$ ($p<.05$), güç için $r=.67$ ($p<.05$), eğlence için $r=.79$ ($p<.05$) ve özgürlük için $r=.35$ ($p<.05$) olarak hesaplanmıştır.

Ölçüt Geçerliliği

İTePİÖ'nün ölçüt geçerliliğini test etmek için PANAS'ın pozitif duygu alt boyutu kullanılmıştır. Ölçüt geçerliliği çalışmasında PANAS pozitif duygu alt boyutu ile sevgi ve ait olma boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki ($r=.52$, $p<.01$), güç boyutu ile orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki

($r=.45$, $p<.01$), eğlence boyutu ile orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki ($r=.41$, $p<.01$) ve özgürlük boyutu ile orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki ($r=.39$, $p<.01$) bulunmuştur.

İTePİÖ'nün alt boyutları ile çocuk sahibi olma ve evlilik süresi değişkenlerinin ilişkisi incelenmiş ve bazı alt boyutlar için anlamlı ilişki bulunurken, bazı alt boyutlar demografik değişkenlere göre farklılaşmamıştır. Eğlence ve özgürlük puanı ortalamaları, çocuk sahibi olup olmama durumuna göre ilişkisiz t testi ile incelenmiş ve çocuk sahibi olmayanların olanlara göre daha yüksek eğlence puanı ortalamasına sahip olduğu belirlenmiştir, $t(256)=2.13$, $p<.05$. Öte yandan, özgürlük puanları çocuk sahibi olup olmama durumuna göre manidar farklılık göstermemektedir, $t(256)=1.10$, $p>.05$. Ayrıca, sevmeye ve ait olma puanları ile evlilik süresi arasında manidar bir ilişkinin bulunmadığı ($\rho=-.07$, $p>.05$) tespit edilmiştir.

Test-Tekrar Test Güvenirliği

İTePİÖ'nün test-tekrar test güvenirliği için ölçme aracı çevrimiçi ortamda 49 kişiden oluşan katılımcı grubuna iki hafta aralıklar ile gönderilmiştir. Elde edilen bulgular ölçeğin test-tekrar test güvenirliğinin sevmeye ve ait olma için $r=.93$, güç için $r=.94$, özgürlük için $r=.91$ ve eğlence için $r=.90$ olduğunu göstermiştir.

Tartışma

Glasser (1998) tarafından geliştirilen Seçim Teorisi, insanların hayatları boyunca beş temel ihtiyacı -hayatta kalma, sevmeye ve ait olma, güç, özgürlük ve eğlence- karşılamaya motive olduğunu savunmaktadır. Bu ihtiyaçlar, yakın ilişkiler dahil, hayatın bütün merhalelerinde ön plana çıkmaktadır. Özellikle de evlilik doyumunun artmasında önemli faktörlerden biri olan temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasına yönelik araştırmalar romantik ilişkiler alan yazınında önem taşımaktadır. Alanyazında Seçim Teorisi temelli ilişkisel temel psikolojik ihtiyaçlar ölçeğinin bulunmaması nedeniyle Türk kültürüne özgü ilişkisel ihtiyaçları belirleme ihtiyacına yönelik bir ölçme aracı geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin test edilmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmuştur.

Bu doğrultuda Glasser'ın (1998) önerdiği beş temel ihtiyaçtan sevmeye ve ait olma, güç, özgürlük ve eğlence ihtiyaçları temel alınarak, Türk kültürüne özgü, evlilik ilişkisindeki temel psikolojik ihtiyaçları belirlemeye yönelik İlişkisel Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği (İTePİÖ) geliştirilmiştir. İTePİÖ,

her biri dört maddeden oluşan dört boyut (sevme ve ait olma, güç, özgürlük ve eğlence) ve toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçek yedi dereceli likert tipindedir ve ölçeğin alt boyutlarından alınan puanlar kullanılabilir. Seçim Teorisi temelli genel psikolojik ihtiyaç doyumunu ölçen ölçme araçları ile karşılaştırıldığında, özellikle romantik ilişkiler ve evlilik ilişkisi gibi ilişki- sel temelde bir ölçme aracı hazırlanırken, hayatta kalma boyutu ve diğer boyutlar karşılaştırıldığında; hayatta kalma boyutunun daha çok yiyecek, barınma gibi fiziksel ihtiyaçlar temelinde olduğu bilinmektedir. Bu boyut psikolojik sonuçlar açısından diğerlerinden farklı sonuçlar doğurabileceği, ölçeklendirmede oluşabilecek güçlükler ve ilişki- sel temelde düşünüldüğünde sınırlılık oluşturabileceği düşünülerek çalışmaya dahil edilmemiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen bulgular, kuramsal temele dayalı olarak, İTePİÖ'nün evlilik ilişkisinde temel psikolojik ihtiyaçların ölçülmesinde kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermiştir. Ayrıca, hesaplanan iç tutarlık katsayısı ve iki hafta arayla yapılan test-tekrar test güvenilirliği bulguları ölçeğin güvenilirliğine ilişkin yeterli düzeyde kanıt sunmaktadır.

Ölçüt geçerliği bulguları, İTePİÖ'nün PANAS'ın pozitif duygu alt boyutu ile ilişkili olduğunu, dolayısıyla geçerli bir ölçme aracı olduğunu kanıtlamıştır. Daha önceki araştırmalarda da benzer şekilde, temel psikolojik ihtiyaçlar ile pozitif duygu arasında anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Kâtip (2021), Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği (Deci ve Ryan, 2000) ve Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği arasındaki korelasyonları hesaplamış; pozitif duygular ile özerklik, ilişkili olma ve yeterlilik arasında; pozitif duygular ve temel psikolojik ihtiyaçlar arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki bulmuştur. Negatif duygular ile özerklik, ilişkili olma ve yeterlilik arasında; temel psikolojik ihtiyaçlar ölçeğinden alınan toplam puan ile negatif duygular arasında anlamlı ve negatif korelasyon bulunmuştur. Benzer şekilde, Artıran (2019) tarafından yine Öz Belirleme Kuramı çerçevesinde, ergenlerde özerklik, yeterlilik, aidiyet ihtiyaçlarının belirlenmesi için geliştiren Akılcı Duygucu Öz Belirlenim Ölçeği ile PANAS'ın pozitif duygular ve negatif duygular alt boyutları anlamlı bir korelasyon göstermiştir. Öngörüldüğü üzere, İTePİÖ ve PANAS arasındaki korelasyonların alanyazınla tutarlı şekilde ve hatta daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre Türkiye'de boşanmaların %38.7'si evliliğin ilk beş yılında gerçekleşmekte (TÜİK, 2018) ve

boşanan çiftlerin sayısı her geçen yıl artmaktadır. Buna göre, boşanan çiftlerin sayısı 2019 yılında 157 bin iken, bu sayı 2021 yılında 174 bin 85 olmuştur (TÜİK, 2022). Boşanma oranlarının azaltılmasında en önemli unsurlardan biri bireylerin evliliklerinden sağladıkları doyumunu artırmaktır. Bireylerin doyum sağladıkları ilişkilere sahip olmaları ilişkinin geleceği açısından önemlidir. Evlilik doyumuyla ilişkili olan önemli değişkenlerden biri temel psikolojik ihtiyaçlardır ve evliliklerde bireylerin sahip olduğu temel psikolojik ihtiyaçların partnerler tarafından ne düzeyde karşılandığı gibi önemli bir değişkenin ölçülebilmesi önemlidir.

Bireylerin hayatları boyunca ihtiyaç duydukları temel psikolojik gereksinimleri belirlemeye yönelik araştırmalar yapılsa da evlilik ve yakın ilişkilerde temel psikolojik ihtiyaçların araştırılması önemlidir. Daha önce de belirtildiği gibi, özellikle evlilik doyumunu açıklamada temel psikolojik ihtiyaçların önemine vurgu yapılmaktadır. Araştırmalar, evlilik uyumu ve ilişki doyumu ile temel psikolojik ihtiyaçların karşılanma düzeyinin oldukça ilişkili olduğunu göstermiştir (Candemir Karaburç ve Tunç, 2020; Yarkın, 2014). Benzer bir şekilde, Ceyhan ve Kozan (2019) evli bireylerde psikolojik ihtiyaçların karşılanması ile affetme arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu, Eşici (2014) ise, psikolojik ihtiyaçların romantik ilişki kalitesini pozitif yönde yordadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Kulaber, Demirci ve Odacı (2020) uyumlu mizah tarzları ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkide, psikolojik ihtiyaçların doyumunun tam aracı rolü olduğunu bulmuştur. Alanyazın ışığında, ilişkilerde temel psikolojik ihtiyaçların doyurulmasının evlilik doyumundan, uyuma ve problem çözmeye kadar pek çok konuda evlilik ilişkilerinde temel bir yapı oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışma, ilişkisel temel psikolojik ihtiyaçların Seçim Teorisi temelinde belirlenmesi, ayrıca katılımcıların görüşlerine başvurularak ilişki dinamiklerinden beslenmesi, oluşturulan geniş madde havuzunun istatistiksel analizler sonucunda geçerli ve güvenilir bulunarak, alanyazına kültüre duyarlı bir ölçme aracı kazandırılmasını sağlamıştır. Evlilik ilişkileri özelinde geliştirilen İlişkisel Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği'nin gelecek çalışmalarda diğer yakın ilişkilerde, yani romantik ilişkisi olan bireylerde uygulanabilirliğinin test edilmesi önerilebilir.

Araştırmanın güçlü yönlerinin yanı sıra bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Araştırmanın katılımcıları uygun örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu nedenle bulguların genellenebilirliği bu durumdan

etkilenebilir. Ayrıca, ölçek geliştirme sürecinde bazı katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yapılarak ölçek maddelerine ilişkin görüş alınmıştır. Ancak bu görüşmeler için katılımcılar rastgele değil, uygun örnekleme yoluyla belirlenmiştir ve bu noktada demografik değişkenlerin bütünüyle temsil edilmediği dikkate alınmalıdır. Yapılan görüşmelerde ölçek maddelerinin anlaşılabilirliğine ilişkin bir problemle karşılaşılmasa da daha sonra yapılacak araştırmalarda katılımcıların eğitim düzeylerine ilişkin bilgi alınması önerilebilir. Araştırmada veri toplama sürecinde yalnızca Google Form üzerinden çevrimiçi veri toplanmış, COVID-19 sürecinin getirdiği sınırlılıklardan dolayı kağıt-kalem ile veri toplanamamıştır. Bu sebeple, gelecekteki çalışmalarda kağıt-kalem formu için yeniden doğrulayıcı faktör analizi yapılması önerilmektedir. Son olarak, İTePİÖ'nün ölçüt geçerliliği, sadece PANAS'ın (Gençöz, 2000) pozitif duygu alt boyutundan elde edilen puanlara dayalı olarak incelenebilmiştir. Araştırmacıların, İTePİÖ puanları ile kendi çalışmalarında yer verecekleri diğer değişkenler arasındaki ilişkileri incelemelerinin İTePİÖ'nün ölçüt geçerliliğine yönelik bilgi birikimine katkı sağlayacağı söylenebilir.

Bütün bu sınırlılıklara rağmen, İTePİÖ kuramsal temele dayanan, kısa, anlaşılır ve ilişkilerdeki temel psikolojik ihtiyaçları ölçmede kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır. Elde edilen bulgular, ölçeğin psikometrik özelliklerinin iyi olduğunu ve sevgi ve ait olma, güç, özgürlük ve eğlence ihtiyacının belirlenmesinde kullanılacak pratik bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Adler, F. (1956). The value concept in sociology. *American Journal of Sociology*, 62(3), 272-279.
Doi: 10.1086/222004
- Artıran, M. (2019). Ergenlerde olumlu ve olumsuz duygulanımın yordanmasında temel psikolojik ihtiyaçlar irrasyonel inanışlarının rolü. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(Eğitim&Psikoloji), 79-85.
Doi: 10.18506/anemon.506227
- Bacanlı, H. ve Cihangir-Çankaya, Z. (2003). İhtiyaç doyumu ölçeği uyarlama çalışması. *VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri*.
- Büyüköztürk, Ş. (2022). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum* (33. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Candemir-Karaburç, G. ve Tunç, E. (2020). Problematic internet use, marital adjustment, couple burnout and basic psychological needs satisfaction levels of married individuals. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(55), 1695-1721.
Doi: 10.26450/jshsr.1925

- Ceyhan, H. C. ve Kozan, H. İ. Ö. (2019). Evli bireylerin bağlanma stilleri ve psikolojik ihtiyaçları ile affetme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 4(1), 21-50.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/apdad/issue/63126/850322>
- Chick, G., Yarnal, C. ve Purrington, A. (2012). Play and mate preference: testing the signal theory of adult playfulness. *American Journal of Play*, 4(4), 407-440.
- Cihangir-Çankaya, Z. ve Bacanlı, H. (2003). *İhtiyaç Doyum Ölçeği uyarlama çalışması*. VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan bildirisi, Malatya.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26108/275077>
- Connolly, J. ve Goldberg, A. (1999). Romantic relationships in adolescence: The role of friends and peers in their emergence and development. W. Furman, B. Bradford Brown ve C. Feiring (Ed.), *The Development of Romantic Relationships in Adolescence* içinde (266-290). Cambridge: Cambridge University Press.
- Crabtree, S. A., Harris, S. M., Bell, N. K., Allen, S. ve Roberts, K. M. (2018). The roles of love and happiness in divorce decision making. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59(8), 601-615.
Doi: 10.1080/10502556.2018.1466254
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2021). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları* (8. baskı). Ankara: Pegem akademi.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1987). The support of autonomy and the control of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(6), 1024-1037.
Doi: 10.1037/0022-3514.53.6.1024.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1991). A motivational approach to the self: Integration in personality. R. A. Dienstbier (Ed.). *Perspectives on motivation* içinde. Nebraska Symposium on Motivation, 38, University of Nebraska Press. 237-88.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
Doi: 10.1207/S15327965PLI1104_01
- Duggi, D. B. ve Kamble, S. V. (2015). Relationship satisfaction and attachment of couples in arranged marriage and love marriage. *Indian Journal of Health & Wellbeing*, 6(2), 174-176.
- Erskine, R. G. ve Trautmann, R. L. (1996). Methods of an integrative psychotherapy. *Trans. Anal. J.* 26(4), 316-328.
- Eşici, H. (2014). *Romantik ilişki kalitesinin erken dönem uyumsuz şemalar, bağlanma ve psikolojik ihtiyaçlar açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E. ve Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th ed.). New York: Mc Graw Hill.
- Gagné, M. (2003). The role of autonomy support and autonomy orientation in prosocial Behavior engagement. *Motivation and Emotion*, 27(3), 199-223.
Doi: 10.1023/A:1025007614869
- Gallagher, R. C., Welsh, D. P., Rostosky, S. S., ve Kawaguchi, M. C. (1998). *Power in adolescent romantic relationships and its association with well-being. Adolescent romantic relations: Interpersonal processes in developmental*

- perspective*. Symposium presented at the biennial meeting of the Society for Research on Adolescence, San Diego, CA.
Doi: 10.1023/A:1018804617443
- Gençöz, T. (2000). Positive and negative affect schedule: A study of validity and reliability. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(46), 19-28.
- Glasser, W. (2013). *Take charge of your life: How to get what you need with choice-theory psychology*. United States: iUniverse.
- Glasser, W., ve Glasser, C. (2010). *Getting together and staying together: Solving the mystery of marriage*. New York: Harper Collins.
- Glasser, W. (1998). *Choice Theory a new psychology of personal freedom*. New York: Harper Collins.
- Green, S. B., Akey, T. M., Fleming, K. K., Hershberger, S. L. ve Marquis, J. G. (1997). Effect of the number of scale points on chi-square fit indices in confirmatory factor analysis. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 4(2), 108-120.
- Heckert, T. M., Cuneio, G., Hannah, A. P., Adams, P. J., Droste, H. E., Mueller, M. A. ve Roberts, L. L. (2000). Creation of a new needs assessment questionnaire. *Journal of Social Behavior and Personality*, 15(1), 121-136.
- İlhan, S. T. ve Işık, Ş. (2019). Evliliğin ilk yıllarında evlilik yaşamı deneyimi ve evliliğe ilişkin algılar: Sorunlar, zorluklar ve ihtiyaçlar. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1430-1448.
- Jenkins-Guarnieri, M. A., Vaughan, A. L. ve Wright, S. L. (2015). Development of self-determination measures for college students: Validity evidence for The Basic Needs Satisfaction at college scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 48(4), 266-284.
Doi: 10.1177/0748175615578737
- Jones, R. N. (2001). *Theory and practice of counseling and therapy*. London: Continuum.
- Katip, C. (2021). *Travma sonrası stres bozukluğu belirtileri, temel psikolojik ihtiyaçlar, irrasyonel inanışlar ve duygudurum arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kesici, Ş. (2008). Yeni Psikolojik İhtiyaç Değerlendirme Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması: Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(20), 493-500.
- Kesici, Ş., Üre, Ö., Bozgeyikli, H. ve Sünbül, A. M. (2003). *Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirliği*. VII. Ulusal PDR Kongresi'nde sunulan bildiri, Malatya, Türkiye.
- Kulaber-Demirci, M. ve Odacı, H. (2020). The evaluation of the relationships between subjective well-being level of married individuals, humor styles, satisfaction of basic psychological needs, and marital adjustment. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 10(58), 435-455.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/tpdrd/issue/57025/802026>
- La Guardia, J. G., ve Patrick, H. (2008). Self-determination theory as a fundamental theory of close relationships. *Canadian Psychology*, 49(3), 201-209.
Doi: 10.1037/a0012760
- La Guardia, J. G., Ryan, R. M., Couchman, C. E., ve Deci, E. L. (2000). Within-

- person variation in security of attachment: A self-determination theory perspective on attachment, need fulfillment, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(3), 367-384.
Doi: 10.1037//0022-3514.79.3367
- Maslow, A. H. (1987). *Motivation and personality* (3. Baskı). New York: Pearson Education.
- Murray, H. A. (1938). *Explorations in personality: Clinical and experimental study of fifty men of college age*. New York: Oxford University Press.
- Özen, S. (2016). *Ergen Öğrencilerin Okuldaki Temel Psikolojik İhtiyaçları Ölçeği'nin Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Patrick, H., Knee, C. R., Canevello, A., ve Lansbury, C. (2007). The role of need fulfillment in relationship functioning and well-being: A self-determination theory perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(3), 434-457.
Doi: 10.1037/0022-3514.92.3.434
- Proyer, R. T. (2014). To love and play: Testing the association of adult playfulness with the relationship personality and relationship satisfaction. *Current Psychology*, 33(4), 501-514.
Doi: 10.1007/s12144-014-9225-6
- Ryan, R. M. ve Frederick, C. (1997). On energy, personality, and health: Subjective Vitality as a dynamic reflection of well-being. *Journal of Personality*, 65(3), 529-565.
Doi: 10.1111/j.1467-6494.1997.tb00326.x
- Sheldon, K. M. ve Gunz, A. (2009). Psychological needs as basic motives, not just experiential requirements. *Journal of Personality*, 77(5), 1467-1492.
Doi: 10.1111/j.1467-6494.2009.00589.x
- Sheldon, K. M. ve Schöler, J. (2011). Wanting, having, and needing: Integrating motive disposition theory and self-determination theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(5), 1106-1123.
Doi: 10.1037/a0024952
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve Lisrel uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Şimşir, Z., Arslan, C. ve Dilmaç, B. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Temel İhtiyaçlarının Doyumu Ölçeği'nin (üötidö) Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18(2), 436-451.
Doi: 10.37217/tebd.704554
- Tian, L., Han, M. ve Huebner, E. S. (2014). Preliminary development of the adolescent students' basic psychological needs at schoolscale. *Journal of Adolescence*, 37(3), 257-267.
Doi: 10.1016/j.adolescence.2014.01.005
- Tichenor, V. (2005). Maintaining men's dominance: Negotiating identity and power when she earns more. *Sex Roles*, 53(3), 191-205.
Doi: 10.1007/s11199-005-5678-2
- Toksoy, Ş. E., Cerit, C., Aker, A. T. ve Zvelc, G. (2020). Relational Needs Satisfaction Scale: Reliability and validity study in Turkish. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(2), 37-44.

Doi: 10.5455/apd.115143

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022 (Sayı: 49437). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49437&dil=1>
- Türkdoğan, T. ve Duru, E. (2012). Üniversite öğrencilerinde öznel iyi oluşun yordanmasında temel ihtiyaçların karşılanmasının rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2429-2446.
- Watson, D., Clark, L. A. ve Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 104, 15-25.
- Wubbolding, R. E. (2011). *Reality therapy*. American Psychological Association. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/17332-000>
- Xu, X., ve Lai, S. C. (2002). Resources, gender ideologies, and marital power: The case of Taiwan. *Journal of Family Issues*, 23(2), 209-245.
Doi: 10.1177/0192513X020230020
- Yarkın, E. (2014). *Temel psikolojik ihtiyaçların karşılanma düzeyinin ilişki doyumu ve yaşam doyumu düzeyine katkısının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Žvelc, G., Jovanoska, K., ve Žvelc, M. (2020). Development and validation of The Relational Needs Satisfaction Scale. *Frontiers in Psychology*, 11, 901.
Doi: 10.3389/fpsyg.2020.00901